FRIEDEBERT TUGLAS

INIMSÖÖJAD

NOVELL

NOOR-EESTI KIRJASTUS

INIMSÖÖJAD

Friedebert Tuglaselt on ilmund:

Liivakell I. Novellid ja katked. II tr. 1919.
Liivakell II. Novellid ja laastud. II tr. 1920.
Õhtu taevas. Novellid. III tr. 1920.
Felix Ormusson. Romaan. II tr. 1920.
Saatus. Novellid. 1917.
Raskuse vaim. Novellid. 1920.

Hingemaa. Novell. 1906.
Kaks juttu: Hingemaa, Hunt. 1914.
Arthur Valdes. Kriitiline novell. 1918.
Jumala Saar. Legend. 1920.
Toome helbed. Novell. 1920.
Suve öö armastus. Novell. 1920.
Maailma lõpus. Novell. 1920.

Kriitika I. Arvustuslikud tööd. 1919.
Aja kaja. Artiklid ja kõned. II. tr. 1920.

Juhan Liiv. Monograafia. 1914.
A. H. Tammsaare. Kriitiline essee. 1919.
Mait Metsanurk. Kriitiline essee. 1919.
Henrik Ibsen. Kriitiline essee. 1920.
William Shakespeare. Kriitiline essee. 1920.
Eesti uuem ilukirjandus. Ülevaade. 1920.

Teekond Hispaania. Reisikirjeldus. 1918.

Valitud leheküljed I. Novellitõlked. 1912.
Valitud leheküljed II. Novellitõlked. 1919.
Aino Kallas: Lahkuvate laevade linn. 1913.
Aino Kallas: Tähelend. Koidula elulugu. 1918.

FRIEDEBERT TUGLAS

INIMSÖÖJAD

NOVELL KOGUST
«SAATUS»

NOOR-EESTI KIRJASTUS TARTUS 1921

K. Mattiesen'i trükk, Tartus.

Kolm järve läikis reas kui kolm pikergust peeglit. Nende pinnad olid üksteisest kõrgemal. Nagu klaasastmeid mööda tõusid pilvede vastupildid, rutates üle külma sügistaeva.

Ülemise järve kaldal kõrgete puude all punasid mõisa kivikatused. Herrasmaja sirged sambad tõusid põõsaste raamist, kandes lumivalgetena kätena kõrgeid ärklid pikkade akendega.

Järvi piirasid kahelt poolt rusked ja hallid künkad. Tõustes ja vajudes venisid nende külmi allikaid niristavad ning taevarandu varjavad seljad. Siis aga laienesid nad ja näitasid põhjas hilissügise siniseid kaugusi.

Alumise järve randa mööda liikusid inimsööjad.

Juba kaua olid nad sügisese maastiku keskel marssind. Nende jalad olid väsind mättaist, silmad aga raagus puist ja tinahallest pilvist. Kuid veelgi lõi nende mõttekujutus aeg-ajalt lõkkele otsekui kadakas.

Üksteist huigates kahistasid nad kalmustes. Rasket inimsööja ametit kirudes tammusid nad nätskel savirannal. Pika pussiga lõikasid nad põõ-

sast inimliha, närisid vaese ristirahva luid, kuni näod ühest kõrvast teiseni olid kollased lepaparkest, ja vandusid:

„Küll on aga palju verd! Kuradi päralt, küll on palju verd!“

Kõige ees astus punapäine moonaka poeg Jürna. Ta kandis käes kisalist metsmehe kärpa, ta vasikanahast kollaste saabaste sääred olid lehtritena alla vajund, ja säält välkus paljas väits.

Ta vandus, sülitas ja vilistas vahetpidamata, mõlemaid mudaseid käsi suure suhu pistes. Ta pööritas silmi ja liigutas pääst eemal seisvaid kõrvu nagu hobune roos robinat kuuldes.

Tema järel piilus sepa poeg Jaan, vaikne poiss valgete juustega. Ta hallid silmad peatusid vahel kui unes, vari peitis ta kahvatu näo, — kuni ta jälle Jürna saladuslikust sihinast ärkas.

Nende järel tuli puusepa tütar Miili, kel oli nööbisarnane pää, kitsad silmad ja kollane undruk. Ta kilkas hirmust ja naerust kordamööda, väikest venda Jassi käe kõrval talutades.

See oli paksu kõhu, peene kaela ja suure pääga ning komistas kõrtes, mille kangus talle näis võitmatu. Ta mõistis ainult nutta.

Viimsena vantsis mägrakoer Sami, vaevaliselt ühelt jalalt teisele vaarudes, põlved väljapoole ja küüned koos. Ta oli üleni pruunkollane nagu sügisülikonnas, kõhu all hulk nisanööpe kahes reas.

Läbi võhumõõkade võsa jõudsid inimsööjad tammini ja läksid luugist alla. Siin oli videv,

niiskus tungis ninna, laudseinu peitis sammal, aga pool põrandat oli kuiv.

Kui kaugel näis kõik siit!

Üleval pää kohal igritses liigsilma nire, mille läbi õhkus kollane kuma, aga silla teises otsas avanes taeva kahvatu kaugus, mida mõni raagus oks poolitas.

Jaan seisatas kesk sillaalust ja kuulatas vee sulinat. Talle näis, nagu oleks teda silla otsas hüüdnud hääl, mida ta kaua oli kuuland, ning libastades jooksis ta sinna.

Mustal veepinnal keerlesid siin kollased kublad, kive katsid sisaliku silma karva täblad, pulstund kulu peitis randu. All aga algas ääretu heinamaa puusalkade ümber keerlevate ojaharudega.

Kivilt kivile hüpates jõudsid inimsööjad oja saarele. Seda katsid kõrged emalepad. Lopsakate mustsõstrapõõsaste vahel mädanes rohi. Suured vesirotid hüppasid ruskeis lehis.

Puude raagus oksad sirutusid nagu käed risti-rästi üle pää. Külmad taevalapid helenesid läbi metsa hallide sõrmede. Veekeerud kandsid varisend lehti nagu musti laevukesi.

Siis pöörsid inimsööjad üle ibesoo ranna poole. Maa õõtsus nende all, nad kisendasid hirmust, Jass nuttis, Sami vaarus laukasse, enne kui nad randa jõudsid.

Kadakane nõmm tõusis äkki soost. Lapsed jooksid ühe kadaka tagant teise taha, koer haukus kive, — ja äkki olid nad avaral mäel.

Kesk mäge, nagu päälage, seisis kaks söe-

tund jaanitule-sammast. Muru mustas tuleasemeist kui armidest. Suland klaas läikis tuhas nagu maa silm.

Kui avar oli siit vaade: ühel pool metsade kaugesini, teisal mõisa punakatused puie keskel, all järve tinahall pind.

Otse laste ees algasid künkad, mis rusketena lainetena taevarannani ulatusid. Teisel pool orgu mustas mäe küljel vana lubjaahju kõrge kivikatus madalate müüride kohal nagu püramiid.

Kuid üle selle halli maastiku laotus hilissügise taevas tuhksete pilvedega. Neid tuli vesikaarest salkade kaupa, rutates läbi tuuletu taeva. Nende piirjooned sulasid suitsuna õhtuvalguse külmas vinetuses.

Jaan heitis selili kulusse ja pani käed pää alla. Pilv läks üle ta pää, tema palgele kahvatut varju heites. Tuul puhkas korra tulepostide redelis, — ja jälle kuulis ta otsekui oma õe kauget kutset.

„Keegi ei ole Juulit leidnud,“ ütles ta kurvalt, silmi sulgudes. „Kolm päeva on ta kadund, ja keegi ei tea, kus.“

„Aga mina tean,“ vastas Jürna ja lõi naela kärpa. „Ta on viinameistri toas luku taga.“

„Miks peaks ta sääl olema?“ tõstis Jaan pääd.

„Mine tea!“ vastas Jürna, kuid lõi sel silmapilgul sõrmesse. „Olen aga neid ise näind istuvat linnasekastil,“ jatkas ta ja pistis sõrme suhu. „Ma eksisin aurus, siis nägin neid kastil jalgu kõigutavat ja naervat.“

„Aga kolmel päeval pole teda enam keegi näind," kordas Jaan kurvalt. „Kõigil pool on teda otsit, kuid kustki pole leitud."

„Küll su isa otsis ka viinakojast," ütles jälle Jürna ja hakkas saapasäärele oma verega käe jälge joonistama. „Aga ta ei leidnud. Ma kuulsin ise, kuis ta viinameistriga rääkis. „Kus on mu tütar?" küsis ta. „Kas mina su tütre vaht?" vastas see. „Mis oled sa teind temaga?" kisendas vanamees. Aga meister laskis koja auru täis ning hüppas aknast välja."

Jaan lamas sõnatult. Ah kui kurb, kui kurb oli ta meel!

Iial polnud ta õde nõnda näind, kui praegu siin lamades. Tema silmi nägi ta õhus, tema juukseid ja undrukuid liigutas vaevalt tunduv tuule hingus. Õhk ta ümber oli täis õde.

Ta nägi, kuis see hommikuti sepikoja tagakambris pisukese peegli ees juukseid seadis, kuis ta siis läbi koja läks ja poisid nõnda õhetavale rauale virutasid, et sädemete meri ta jalge ümber tuiskas. Siis haaras ta mõlema käega riietest kinni ja jooksis kilgates välja. Sellid aga naersid nõgistesse habemetesse.

Ta läks puusepa tuppa, kus mehed otse tema jaoks kõige paremast puust kõige peenemaid laaste hööveldasid. Põll pingul täis vaigust lõhnavaid laaste, jooksis ta üle maantee kodu poole, kuna puusepad ta järel naljatasid.

Siis lõi ta savikausis tainast, puhus tulle, nii et palged õhetasid, küpsetas kooke ja riputas

peent suhkrut. Jaan luges akna all raamatut, kuid nägi ühe silmaga leeki lõukas lõkendavat ja kuulis teise kõrvaga rasva raual särisevat.

Aga kui õhtu jõudis, heitis Juuli liniku juustele ja kadus välja, kuna vana sepp nurises ning needis. All viinakojas lasti auru katlast, see tõusis kui pilv maja ümber, pilvest kostis pilli hääl.

Suisel ööl laulsid künnilinnud mõisa pargis ja rooside lõhn voolas üle müüri. Ärgates nägi Jaan kuuvalgel, kuis Juuli hääletult end riidest päästis, kaua voodi serval istus ja künnilinde kuulas.

Nõnda nägi Jaan teda ikka veel istuvat, juuksed kuu hõbedases õhetuses lahti, huuled avat roosilõhnade poole, künnilindude järelejätmata lauldes.

Kuid kuhu oli ta tõelikkuses jäänd? Miks olid kõik nii ehmatand, kui temast räägiti?

Isa otsis teda sellidega kogu pühapäeva mõisas ja metsis, öösel vedas ta laternate valgel järves noota ja küsitles hommikul laadalisi suurel maanteel. Kuid keegi ei teadnud midagi.

Nagu läbi une aimas Jaan miski saladust, mida kõik muud mõistsid. Jälle nägi ta isa vihast nägu ja kuulis naisi mõisa õues päid ühte pistvat ning sosistavat. Läbi viinakoja aurupilvede viirastas talle elu kohutav mäng.

Ah, kui kurb, kui kurb oli ta meel!

Aga Jürna oli vaheajal ühe verise käe valmis saand ja algas uut. Veri hüübus ta haavas, kuid ta pigistas seda vägisi välja ja tikkis sääred täis kohutavaid pilte.

„Nõnda teevad indiaanid," ütles ta. „Kord avan omad elusooned ja värvin enese üleni punaseks. Siis maetakse mind kui indiaani."

Et keegi ei vastand, jatkas ta:

„Kui indiaanidel pole soola, siis avavad nad käesoone ja joovad soolast verd. Nõnda elavad nad rohtlaanes nädalate kaupa omast verest."

Kuid nüüd oli ta enese haav lõpulikult kuivand, ja ta ei saand säält enam tilkagi. Ta vaatles meistritöid saapasääril ja jatkas:

„Kui indiaanid on teel, siis kannavad nad verekotte seljas. Leeritule ääres kallavad nad verd pääluust karikasse ja rüüpavad. Siis tõmbavad nad punastest sulgedest mantlid üle kõrvade ning norskavad."

Jaan tõstis pää Jürna poole ja Miili vaatas hirmunult ta otsa, suu lahti.

„Aga keskööl tuleb mustas mantlis indiaanlane valgel hobusel metsa ääre, pistab sõrmed suhu ja vilistab — nii!" Ning äkki pistis Jürna sõrmed suhu ja vilistas läbilõikavalt, et juuksed kõigil püsti tõusid.

Inimsööjad hüppasid üles ja vaatasid hirmunult ümber.

Vaheajal oli õhtu jõudnud. Üle halli maastiku lendasid tuhksed pilved kasvava hooga. Nagu õudsed loomad kihutasid nad, ruttu kuju muutes. Nüüd oli sääl hobuseid lehvivate lakkadega, ratsanikud heljutasid mantlid, lipud rullusid, — külm tuul lõõtsus pilvedesse.

Kadarik mustas mäeveerul, mõis oli kaugel

taevarannal, künkad jooksid lainetena eemalle, nende keskel lõmitas lubjaahi.

Laste näod kahvatasid, — kõik oli nii õudne. Korraga näitas Jürna käega lubjaahju poole ja hüüdis kurguhäälega. „Sääl! sääl!“ Siis pistis ta pöidlad suhu ja vilistas läbilõikavalt ning pani teiste ees mäenõlvakut mööda alla jooksu.

Nad põiklesid kadakate vahel, orus sulises vesi jalge all, siis lõppesid põõsad ja algas kuiv põlmas.

Käpuli kõrres nagu siili nõeltes, roomasid nad nõlvakut mööda üksteise järele üles, Jürna esimesena, paljas nuga põiki hammastes, Sami viimasena, maad ligi vaglana loogas.

Vahetevahel painus Jürna vastu maad ja laskis kuuldavalle hoiatavat sihinat, siis tõusis ta kätele ja jatkas teed. Kogu aja vandus ta hääletult, sülg tilkus nuga mööda ja verised saapad rabisesid kõrtes.

Nüüd mustas lubjaahi mõnekümne sammu kaugusel. Maa oli lubjast valge, põõsad kasvasid läbi pehkind niinekottide. Katkine käru oli kummuli, sääred püsti; kõrges kulus mustasid kerra kiskand tõrrevitsad ussidena. Kõike ümbritses mahajäetuse õudus.

Jälle sihistas Jürna ja andis veriste kätega märke, nuga hambus. Nad jagunesid kahte ossa: Jürna hiilis ühelt ja muud teiselt poolt löövi.

See oli neljanurgeline ehitus, müüridest vaevalt jalg päälpool maad. Neljalt poolt tõusid järsult ühesuurused telliskivised katuse kolmnurgad.

Maad ligi loogas, nuga käes ja silmad enesel hirmust pärani, tuli Jürna nurgal nähtavalle. Kuid siis peatus ta jahmatades: kogu sellelt poolelt, mida mõisa polnud näha, olid vargad katusekivid ära viind. Paljad roovlatid valendasid kui looma luukere.

Inimsööjad lähenesid ettevaatlikult müüri servale ja vaatasid sisse. Ahi mustas kuristikuna pilkaspimedalt. Tuul tõmbas vaevalt tunduvalt roovlattides.

Kuid siis sündis nende pärani silmi ees midagi nii viirastuslikku, et nad seda esiotsa tähelegi ei pannud. Tuuletõmbusel hakkas miski must eesvaip nende ees kõrvale liikuma, imetasa ning hääletult. Ja silmapilgu pärast vaatas inimese nägu pärani silmil nende otsa, otse nende pää kõrgusel.

Nad jahmatasid, kuid enne kui said millestki aru, kadus nägu niisama hääletult. Nad taganesid hirmunult, ilma mõistmata, mis nägid, silmad pöördud pimedusse.

Kuid nüüd nägid nad, kuis sama must eesvaip varjuna kõrvale vajus ja inimese nägu lahtiste juuste keskel tuli nähtavalle, suur ning tõsine.

See oli ülespoond inimene, keda tuul liigutas!

Nuga langes Jürna käest, ta haaras veristest saapasäärtest kinni, et oleks kergem joosta, ja vajus huludes mõisa poole. Ainult mõne silmapilgu paistis veel ta loogas kogu ja kostis saabaste rabin kõrtes.

Jaan ja Miili püüdsid ta järele minna, kuid

nende põlved vabisesid nõnda, et nad paigalt ei pääsnud. Ja äkki panid nad tähele, et vaheajal öö oli tulnud. Maid kattis läbipaistmatu pimedus, mõisast polnud enam midagi näha. Hirm tõusis silmapilgu jooksul nõnda, et nad selle all pidid lämbuma.

Siis sai Jaan sedavõrd jõudu, et kähiseval häälel sosistas: „See oli Juuli."

Ja Miili vastas nõndasama vaevalt kuuldavalt: „Jah."

Nad pöörsid vabisevail põlvil ahju juure tagasi. Nüüd oli see neile nii hirmus, et nad sellest mitme sammu taha jäid. Kuid nende silmad seletasid selgesti Juuli allavalguvaid juukseid ning pimedas õhkuvat nägu.

„Hüüa talle," sosistas Miili, „ehk ta elab."

Kuid Jaani suu andis vaevalt miskisugust kähinat, mis isegi sosin ei olnud. Ta võttis kõik jõu kokku, kuid ta sõnad jäid hääletuks. Ta vankus jalul ja pidi Miili õlast kahel käel kinni võtma, et mitte kukkuda. Nõnda seisid nad kolmekesi surnu ees, tütarlaps kahe poisikese vahel.

„Juuli!" sai Jaan lõppeks häält. „Juuli!"

Kuid enese häält kuuldes sai ta julguse jälle tagasi. Ta astus otse müüri ääre, ta silmad olid pääst tungimas, kui ta näo vastu roove surus ja pilgu pimedasse puuris.

Surnu nägu oli ülespidi, natukene teisel õlal, süsimust juuste pihu rippus sirgelt alla, — nõnda liikus ta vahetpidamata, korda mööda palet ja kukalt vaataja poole pöördes.

„Juuli, kuuled sa mind, Juuli?“ hüüdis Jaan. Ta rääkis veel mitu lauset, isegi mõistes, et see oli asjata. Siis pööris ta selja taga seisva Miili poole: „Ta on surnud.“ Ja imelikul kombel ei tulnud tal pisaraid, vaid selle asemel ütles ta: „Ma võtan ta maha.“

„Ei, ei!“ hädaldas nüüd Miili. „Ära puutu teda, ära puutu! Ma kardan nii!“

Kuid juba oli Jaan müüri servale tõusnud ja katsus roovlattide vahelt sisse pääseda. Ta oli saand äkki imerahulikuks ja otsustavaks. Pimedas näis ta suur ning kange.

Ta leidis laiema lativahe ja pääsis sisse. Kuid siin mõistis ta kohe, et surnu mitte roovlati või sarika, vaid miski põikpuu küljes rippus, mis risti läbi katusealuse läks. Kätega kobades leidis ta selle, kuid surnu oli temast liig kaugel.

Siis kiskus ta enese kahteratsa talale ja hakkas nõnda edasi minema. Peatselt leidis ta nööri, kuid see oli kõvas umbsõlmes, mida ta ei suutnud avada.

Silmapilgu peatas ta pimeduses ja tundis jälle hirmu ning silmi ees otsekui tulesädemete lendu. Ta pööris pääd ja vaatas üle õla. Väljas oli juba nii pime, et vaevalt roovikuid ja nende vahel Miili pääd nägi mustavat.

„Anna mulle Jürna nuga,“ hüüdis ta Miilile ja hakkas tagurpidi tagasi tulema, nööri tala mööda kaasa libistades. Kuid surnukeha võnkumine ja käe puutumine selle juustesse pani ta pööritama.

Viimaks ometi oli ta roovide juures ja siru-

tas käe välja, kuid ei ulatand noani. Siis tuli ta talalt alla ja astus mõne sammu ahju sisemist serva mööda, käsi kogu aeg välja sirutet.

Äkki nägi Miili, kuis see käsi pimedusse kadus. Siis kuuldus karjatus, ja selle järele ei kostnud ahju pimedusest muud, kui keha pehme mütsumine kivilt kivile.

Jaan lamas mõne silmapilgu liikumata, uimane kukkumise valust. Kuid siis tõusis ta istuli ja kobas enese ümber: ta istus maadund lubja hunikul, kus kasvasid mõnesugused kõrred. Ta tõusis üles ja ulatas käed välja: igal pool ümbritsesid teda klaaslibedad seinad.

Siis kuulis ta Miili ja Jassi kisa ning tõstis näo üles.

Kõrgel ta üle õhetas hämar taevas läbi lattide ja otse ta pää kohal rippus musta tombuna õe surnukeha. Ning äkki tundis ta jälle seda mehist julgust, mida üleval poomisnööri päästes oli tunnud.

„Ärge nutke sääl!“ karjus ta. „Mul pole midagi viga.“

Siis nägi ta Miili pääd roovide vahel mustavat ja kuulis teda hirmunult ta üle pärivat.

Kuid Jaan hakkas ringi käies kätega kaeviku põhja uurima. See oli ümarik ja täis kive ning lubjahunikuid. Seinad olid siin-sääl suland kivist libedad kui jää, siin-sääl aga jälle auklised ja muhklised.

Siis katsus Jaan seina muhke mööda üles

ronida, kuid kukkus peatselt seliti lubjahunikusse. Ta tegi mitu katset, kuid kõik asjata.

Siis tuli tal meele, et all ahju servas uks pidi olema, mis orupoolsele küljele viis. Ta otsis kaua käpuli, kuni viimaks ka ukse leidis. Kuid see oli võlvini täis kive, lupja ja mulda, ning mõne silmapilgu järele mõistis ta, et seda paljaste kätega võimata oli avada.

„Siit ei pääse välja,“ ütles ta ja istus väsinult maha.

„Mu jumal, mis saab küll!“ kuulis ta Miili nuttu ja Jassi nuuksumist.

Kuid just nende nutt julgustas teda.

„Ärge nutke,“ ütles ta jälle. „Minge koju teatama, et Juuli ja mina siin oleme.“

„Ei, mina ei lähe!“ hädaldas Miili. „Ma ei julge minna. Ja kuidas jääd sina üksi siia?“

„Aga ma ei pääse ju välja,“ vastas poiss hauast.

„Siis jään ka mina terveks ööks siia,“ luksus Miili. „Kui sina jääd, siis jään ka mina,“ kordas ta lämbudes. „Ja vahest ütleb Jürna kodus, siis tulevad kõik veel öösel siia.“

Kuid nõnda rääkides said nad täiesti aru, mis õieti oli sündind. Nad pöörsid silmad hääletult Juuli surnukeha poole, kuid ei näind pisarate pärast enam midagi.

Nad langesid kummuli maha ja pidid sulama järelejätmatult voolavasse silmavette. Nende süda oli lõhkemas piiritust valust, nii et nende kõhnad kehad hoigustes rappusid.

Ei olnud enam kohutavat ööd nende ümber, õudset kohta ega koledat korjust. Oli ainult surnud nende ühine sõber, vanem mänguseltsiline ning õde.

Ei tähendand midagi surmaviisi koledus. Ainult lahkunu kannatusi ja igavest kadumist mõistsid nad. Ei miski jõud saand tehtut tegematuks. Must surma linik oli heidet üle kõigi võimaluste.

Ei iialgi enam! nuttis Jaan. Ei iialgi enam!

Kui ta silmad lõppeks kuivasid, tõusis ta vabisedes istuli. Ta pää huugas ja silmad ei seletand isegi pimeduse sünkust enam. Ta kuulis Miili nuuksumist kui läbi paksu udupilve.

Ta vaatas enese ümber, kuid sammetine pimedus peitis kõik. Siis aga hakkas ta lubja, niiskuse ja miski taime lõhna tundma, mida varem tähele ei olnud pannud.

Ta vaatas üles: taevas oli heledamaks läind, mõni täht värises läbi roovide, ja ta tundis jahedust.

„Miili!“ hüüdis ta. „Miili!“

Ainult nõrk nuukse oli vastuseks.

„Kas Jass on sinu juures?“ küsis poiss. „Ja Sami?“

„Jah,“ vastas tütarlaps vaevalt kuuldavalt.

„Sęe on hää,“ ütles poiss ning vaikis.

Ta istus ja vaatas mõttes üles. Kui pikkamööda kulus aeg! Mis võis kell olla? Tähed tulid ikka selgemini nähtavalle. Ja poisikene tundis külma vapustust.

„Mul on külm,“ ütles ta hambaid lõgistades.

„Külm?“ küsis Miili enese ümber katsudes. „Oota natukene.“ Ta päästis ruttu undruku paelad selja pääl lahti ja pistis riide läbi lattide. „Võta vastu!“ hüüdis ta. „Peida jalad sellesse.“

Undruk vajus nagu kott poisi pähe.

Miili istus õhukeses alusundrukukeses jälle maha. Jass nuuksus tukkudes. Miili võttis ta sülle ja hakkas äiutama. Peatselt magas laps, veel läbi une vahetevahel luksudes. Sami tõmbus tütarlapse jalgadelle kerra ja magas niisama. Miili õõtsutas end külma pärast edasi-tagasi ja tundis, kuis laps ning koer teda soendasid. Ta ei nutnud enam.

Siis kuuldus sügavusest poisikese hääl:

„Ma olen mõtelnud: miks tappis Juuli enese, mis ajas ta surma?“

„Kas sa seda ei tea?“ vastas tütarlaps last kiigutades. „Ta ei võind elada,“ ütles ta. „Viinameister oli ta maha jätnud.“

„Jah,“ vastas poiss mõttes. „Kuid sellepärast poleks tarvis olnud surra.“

„Minu ema ütles, et ta lapse oleks saand,“ vastas jälle tütarlaps.

„Lapse?“ imestas poisikene. See tuli talle nii ootamata, et ta vait jäi. „Mispärast lapse?“ küsis ta.

„Sellepärast, et ta viinameistrit oli armastand,“ vastas tütarlaps.

Armastand, — seda sõna oli Jaan küllalt kuulnud, samuti nagu oli kuulnud kõneldavat lap-

sesaamisest. Kuid sündisid siis armastusest lapsed ja mindi siis laste pärast surma?

„Miks ta siis armastas, kui see nii halvasti lõpeb?" küsis ta.

„Ei või midagi armastuse vastu," vastas tütarlaps. „Kui see tuleb, ei või keegi selle vastu." Ta õõtsutas last üles ja alla. „See on kui uni, nagu magaks sulgpadjus ja näeks und äraarvamata paljudest kompvekkidest." Ta ohkas. „Ja pärast seda sünnivad lapsed."

Kõike seda olid nad mõlemad kuulnud ja tähele pannud. Isegi lastesaamise viis polnud neile täiesti saladus. Ja ometi, kui imelik näis kõik olevat! Kuis oli täis saladust kõige vähemgi asi! Oli, nagu oleksid nad kõike seda alles sel ööl esimene kord näind.

Nad istusid mõlemad kahvatute nägudega ja valust lõhkeva rinnaga, otsekui oleks maailma mure nende südamed külmade käte vahele võtnud. Järelejätmata õõtsus öö võõraid mõtteid ja tundmusi, neid enestesse ähvardades matta — tähthele, karge öö.

Jaan vaatas üles: ikka enam ja enam süttis sääl tähti. Sügaviku pimedusest paistsid need suured ja lõkendavad. Maine maailm on külm ja kirgas, kuid kõrgused näisid hõõguvat lopsakate tähtede tules.

Ja nüüd seletas silm tähtevalgel ahju seinugi. Nende klaasised ääred lõid särama rohelistes ja sinistes tuledes, nagu jäälilled puhkesid õlmitsema

pää kohal, kiired murdusid läbi värviliste kivide, — otsekui pitserikivist kaevus istus Jaan.

Armastus —? mõtles ta õe surnukeha vaadeldes. On siis see armastus? Ja ta tuletas meele kõik, mis oli sest kuulnud ning lugend. Magusa valu teadis ta selle olevat, mida igatsetakse: õnneliku hulluse, mis sunnib tegema, mida ei taha, ja jätma tegemata, mida tahaks. Ning lõppeks, isegi surma pimeda piirini ulatas armastuse tuline lõõsk!

Jaan tõusis üles ja katsus kätega valutavaid liikmeid. Ah, kuis pakitsesid ta liikmed ja süda! Jälle oleks ta tahtnud nutta selle valu pärast, nutta kaua ja mehiselt. Kuid siis tundis ta undrukut enese jalge ümber.

„Miili!" hüüdis ta. „Miili!"

„Ole vait," vastas see tasa. „Laps magab."

Ja jälle äiutas ta poisikest põlvil. Nii oli ta kui noor ema sügisöös, tühjade küngaste keskel. Kaugelle siia ja sinna, ette- ja tahapoole ei ole kedagi pääle nende kolme unustet lubjaahju juures. Üksi pimedus, üksi pimedus üle põlmaste tühjuse!

Kuid korraga nägi ta kaugel taevarannal õõtsuva tule, siis teise ja kolmanda süttivat. Ta hüppas ehmunult üles ja kisendas silmapilgu pärast rõõmsalt:

„Nad tulevad, nad tulevad!"

„Kes need tulevad?" küsis poisikene hauast.

„Nad tulevad kodunt meie järele!"

Ta ei malland enam istuda ega paigal püsida, vaid hüples ühelt jalalt teisele, rasket last süles hoides.

Tuled aga lähenesid ja suurenesid ühtsoodu. Nad tõusid künkale ning laskusid orgu, ilma et nende kandjaist vähematki näha oleks olnud. See oli nagu kollaste tulepallide rongikäik öistel põldudel.

„Nüüd lähevad nad orgu," hüüdles Miili iga silmapilk. „Nüüd ei näe neid enam," teatas ta jälle. „Nüüd tõusevad nad uuesti mäele!" kisendas ta.

Kuid siis hakkasid pimedusest inimeste kogud paistma. Kõige ees jooksis Jürna, püsti juuksed taga tulevate laternate valgusest veripunased. Tema järel kiirustasid sepad, suurte nahkpõlledega kobistades ja puukottadega kivides kolistades, nõgised näod hiiglasuurte laternate valgel süsimustad.

„Kus on nad praegu?" küsis poisikene ühelt jalalt teisele hüpeldes.

„Tulevad just mäe külge mööda üles," vastas tütarlaps ja lisas siis äkki: „Ära näita, ära näita neile minu undrukut!"

Ta hääl oli õrn kui neitsilikud koidupunad häbelikul taevarannal.

1916.